

การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

ศิรินันท์ พันธรัักษ์^{1,2,*} และ อรอนงค์ เฉียบแหลม²

บทความวิจัย

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280

²สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: Sirinan_pan@nstru.ac.th

วันที่รับบทความ:

14 สิงหาคม 2563

วันแก้ไขบทความ:

16 พฤศจิกายน 2563

วันตอบรับบทความ:

25 พฤศจิกายน 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาศักยภาพและความพร้อมของวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งเพื่อพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 9 กลุ่ม การดำเนินการประกอบด้วย 1) รวบรวมข้อมูลประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล 2) ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนา 3) เชื่อมโยงและขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้าทางการค้าออนไลน์ 4) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพ 5) การออกแบบผังบริเวณเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และ 6) การออกแบบสถานที่สถานประกอบการเพื่อสุขภาพ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1) การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในด้านองค์ความรู้และการขึ้นทะเบียนสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ 2) การพัฒนาพื้นที่และออกแบบผังบริเวณเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทั้งในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและสถานประกอบการ และ 3) การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดตั้งชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพซึ่งมีสมาชิกคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สถานประกอบการนวด ที่พัก และหมอนวดในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการกระจายรายได้สู่ชุมชน ยอดขายสินค้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 30 และการเผยแพร่องค์ความรู้ภายในชุมชน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอชนอม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว

Development of Community Enterprises and Networks for Health Tourism in Khanom District, Nakhon Si Thammarat Province

Sirinan Pantaruk^{1,2,*} and Onanong Cheablam²

Research Article

¹Faculty of Management Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province, 80280 Thailand

²School of Management, Walailak University, Thasala District, Nakhon Si Thammarat Province, 80160 Thailand

*Corresponding author's E-mail: Sirinan_pan@nstru.ac.th

Received:

14 August 2020

Received in revised form:

16 November 2020

Accepted:

25 November 2020

Abstract

This research aimed to study the potential and readiness of community enterprises located in Khanom district, Nakhon Si Thammarat province in accommodating health tourism, as well as to encourage their development. Nine community enterprises were asked to participate in the workshop to identify and address the issues, develop local health tourism, and investigate their potential. The methodologies consisted of 1) the data collection, processing, and analysis; 2) the study, analysis, and preparation of the management and development model; 3) the connection and expansion of online distribution channels; 4) the potential development activities; 5) the layout design to accommodate health tourism; and 6) the design of health establishments. The results contribute to 3 major positive changes: 1) the potential development of the community enterprises in respect of knowledge and registration of health establishments; 2) the site development and layout design to accommodate health tourism for both community enterprises and establishments; and 3) the integration to strengthen the community by establishing a health entrepreneur club for various members, including community enterprises, massage establishments, accommodations, and local masseuses, as well as establishing health tourism networks, which led to the income generation to the community, with 30% increase in product sales, together with the knowledge dissemination within the community and the community sustainability.

Keywords: Nakhon Si Thammarat province, Khanom district, Health tourism, Community enterprises, Tourism products

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

อำเภอชนอมเป็นอำเภอที่อยู่เหนือสุดของจังหวัดนครศรีธรรมราช ติดกับทะเลอันดามัน มีแนวชายฝั่งทะเล และมีภูเขาล้อมรอบ ส่งผลให้มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบของการพักผ่อนหย่อนใจและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนในแหล่งธรรมชาติโดยเรียนรู้การใช้พลังงานจากธรรมชาติในการบำบัดและเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรง จิตใจสดชื่นแจ่มใสควบคู่ไปกับการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการรวบรวมข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตร ปี พ.ศ. 2561 พบว่า อำเภอชนอมมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ขึ้นทะเบียนไว้ทั้งสิ้น 69 กลุ่ม (Department of Agricultural Extension, 2018) โดยกระจายอยู่ในตำบลชนอม 30 กลุ่ม ตำบลควนทอง 20 กลุ่ม และตำบลทองเนียน 19 กลุ่ม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวิสาหกิจด้านเกษตร เลี้ยงสัตว์ ประมง และกลุ่มแม่บ้าน มีผลิตภัณฑ์และบริการที่หลากหลาย ได้แก่ การท่องเที่ยว การผลิตสินค้าเกษตร สินค้าที่ระลึก สุขภาพ สมุนไพร (ภาพที่ 1) เป็นต้น

จากการสำรวจสภาพพื้นที่ และการประเมินศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่ผลิตสินค้าหรือบริการของกรมวิชาการเกษตร โดยคัดเลือกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการดำเนินการด้านสมุนไพร การท่องเที่ยว สุขภาพ และของที่ระลึก จำนวน 9 กลุ่มในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านเทพนิมิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสวนแสนดีฟาร์ม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรบ้านทุ่งหลง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปกล้วยเขาวังทอง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขาวังพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสวนอัมพัน กลุ่มท่องเที่ยวบ้านแหลมประทับ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรบ้านวัดในพบว่า การดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ขาดความพร้อมเพื่อรองรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งไม่มีความร่วมมือและการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายด้านสปา นวด และสมุนไพร นอกจากนี้ยังขาดความพร้อมในด้านมาตรฐานการบริการตามมาตรฐานสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพระดับสากลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังขาดความพร้อมด้านบุคลากร สถานที่ สิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอชนอม ก) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลควนทอง แปลงนาข้าวไร่ ข) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสวนอัมพัน ค) กลุ่มท่องเที่ยวบ้านแหลมประทับ ง) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปและพัฒนาการเกษตรหาดบ้านเปร็ด และ จ) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนวดแผนไทยบ้านเทพนิมิต

วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ ดังนั้นจึงต้องพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายมีศักยภาพและความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรายได้ในชุมชนท้องถิ่น เกิดเศรษฐกิจที่ดีในชุมชนต่อไป

จากผลการประเมินศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 9 กลุ่ม พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด มีผลประเมินทั้ง 7 หมวด อยู่ในเกณฑ์ดี (ตารางที่ 1) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความพร้อมในทุกด้านของการดำเนินงานของกลุ่ม โดยเฉพาะด้านการจัดการสินค้าหรือบริการ ซึ่งกลุ่มมีการควบคุมคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐาน มีการวางแผนการทำงานภายในกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มให้ความร่วมมือทุกครั้งที่มีการนัดหมายเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ ประธานกลุ่มเป็นผู้ติดต่อกลุ่มลูกค้าและการจัดจำหน่ายในหลายช่องทาง ทำให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วกัน จึงเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมที่จะยกระดับให้เป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากที่สุด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ดจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างหลักในการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข้อมูลทั่วไปของการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด มีดังนี้

1) **รูปแบบการดำเนินการกลุ่ม** ผู้นำกลุ่มประกอบอาชีพเกษตรกรรมมะพร้าว ในช่วงที่มะพร้าวมีราคาตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ลดลง ดังนั้นจึงนำความรู้มาใช้ในการผลิตและ

แปรรูปมะพร้าวเป็นน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าทางการเกษตร และรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยมีสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่ม 20 คน ได้รับการสนับสนุนทุนจากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ OTOP นวัตกรรม

2) **ผลิตภัณฑ์** น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น สบู่ก้อน สบู่เหลว แชมพูน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น (ภาพที่ 2) ซึ่งน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นมีคุณค่าทางโภชนาการสูง มีสรรพคุณที่ดีต่อสุขภาพ บำรุงผิวพรรณ บำรุงเส้นผม สามารถนำมารับประทานหรือบำรุงผิวพรรณ และนำมาเป็นส่วนผสมของสบู่ น้ำมันหอมระเหย ยาทาแก้ปวดเมื่อย เป็นต้น ดังนั้นน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นจึงเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญที่ใช้งานในธุรกิจสปา

3) **ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์** กลุ่มวิสาหกิจต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย และใช้อุปกรณ์การผลิตที่มีคุณภาพ แต่ยังคงขั้นตอนการผลิตแบบดั้งเดิม ซึ่งกลุ่มต้องการผลิตน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ผลิตภัณฑ์สบู่เหลว น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ใบย่านาง พลุปา และเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกสมุนไพร

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงชุมชนเพื่อนำไปสู่การยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายชุมชนท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (ภาพที่ 3) มีขั้นตอนดังนี้

1) **รวบรวมข้อมูล ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล** เป็นขั้นตอนที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกด้านศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ด้านผู้นำและการบริหารวิสาหกิจชุมชน ด้านการวางแผนการดำเนินงาน ด้านบริหารการตลาด ด้านการจัดการความรู้และข้อมูล ด้านการบริหารสมาชิก ด้านการจัดการสินค้าและบริการ และด้านผลลัพธ์การดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม ทำให้มองเห็นปัญหาที่แท้จริงจากการวิเคราะห์ตามหลักการประเมินศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจากกรมส่งเสริมการเกษตร (Department of Agricultural Extension, 2012b) และนำไปสู่การนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการและพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย โดยการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกด้านศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด อยู่ในระดับดี (2.71)

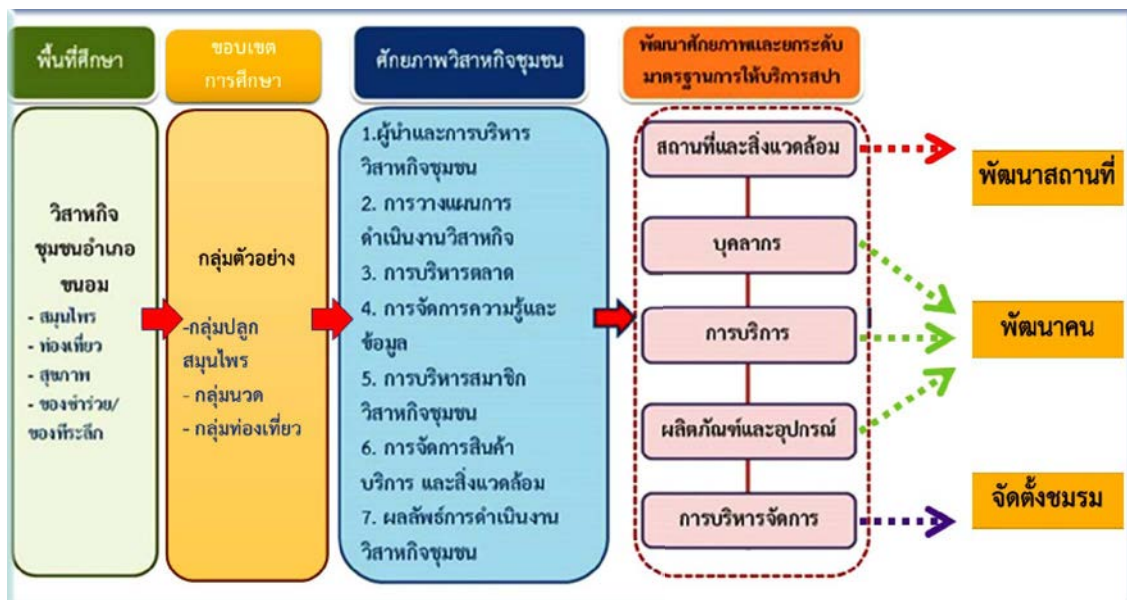
ตารางที่ 1 ศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด

ปัจจัย	ค่าคะแนนเฉลี่ย	แปลผล
1) ผู้นำและการบริหารวิสาหกิจชุมชน	2.47	ดี
2) การวางแผนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน	2.50	ดี
3) การบริหารตลาด	2.67	ดี
4) การจัดการความรู้และข้อมูล	2.67	ดี
5) การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน	2.75	ดี
6) การจัดการสินค้าหรือบริการ	3.00	ดี
7) ผลลัพธ์การดำเนินงานวิสาหกิจ	2.92	ดี
สรุป	2.71	ดี

ภาพที่ 2 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด ก) น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ข) เซรั่มน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ใบย่านาง พลูป่า และ ค) แชมพู สบู่เหลว โลชั่น

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

2) ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำรูปแบบการบริหารจัดการ และพัฒนา เป็นกระบวนการส่งเสริมและพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายให้มีศักยภาพในการประกอบธุรกิจ สามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เกิดความเข้มแข็ง ความกินดีอยู่ดีของคนในชุมชน การดำเนินการมีดังนี้

2.1) การประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อหาวิธีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสปา และแนวทางการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1) กลุ่มปลูกสมุนไพร ทำหน้าที่ปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยการปลูกสมุนไพรในพื้นที่ 2) กลุ่มหมอนวด

และผู้ประกอบการร้านนวด กลุ่มหมอนวดคือ กลุ่มที่มีทักษะการนวด ทำหน้าที่ให้บริการนวด ดังนั้นกลุ่มนี้จึงต้องมีความรู้ด้านการนวด และเป็นผู้ได้รับใบอนุญาตที่ถูกต้องตามกฎหมาย 3) กลุ่มผลิตภัณฑ์ด้านการนวด คือกลุ่มที่ผลิตน้ำมันนวดที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในธุรกิจสปาและนวดไทย ได้แก่ กลุ่มมะพร้าวสกัดเย็น และกลุ่มผลิตน้ำมันานาไธร์ป จากการประชุมระดมความคิดเห็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ดเป็นกลุ่มตัวอย่างด้านสมุนไพรและการพัฒนา ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในธุรกิจสปาและนวดไทยได้

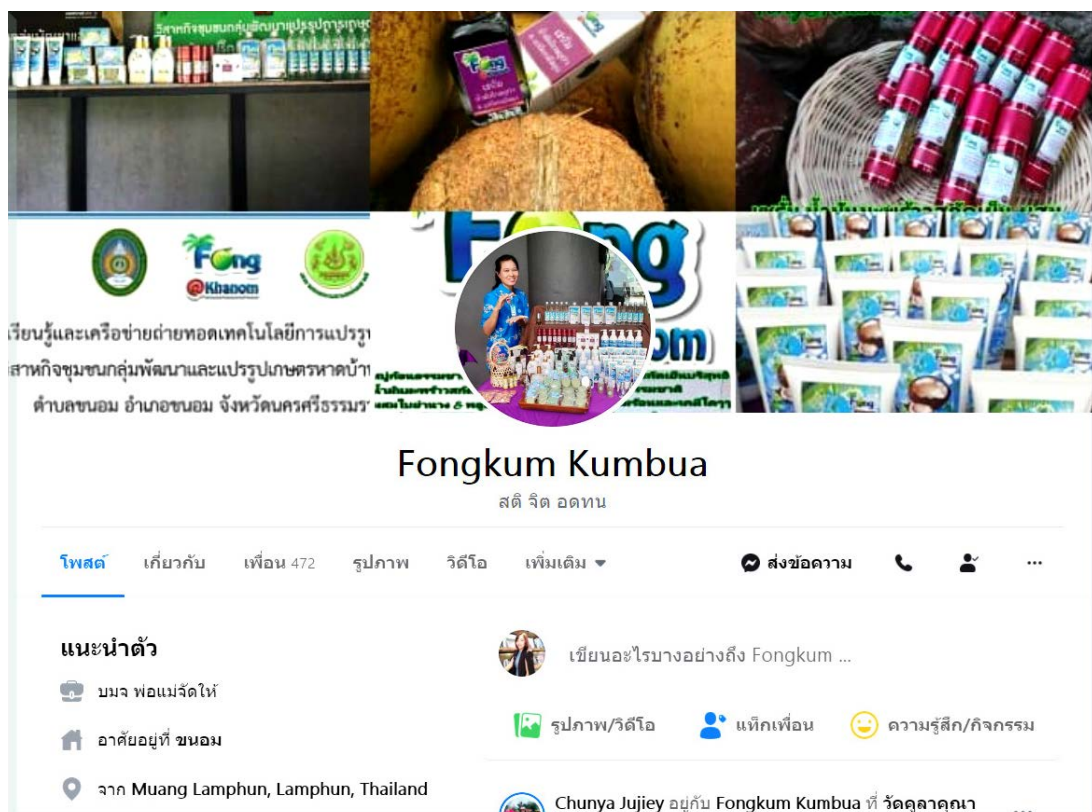
2.2) การพัฒนาองค์ความรู้ โดยการอบรมยกระดับมาตรฐานแรงงานในการให้บริการด้านการนวดเพื่อสุขภาพ และการขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการที่ถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านสปา “กฎหมายและจรรยาบรรณเกี่ยวกับสปา” โดยเภสัชกรชำนาญการ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และการเตรียมความพร้อมเพื่อขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพแก่ผู้ที่ดำเนินธุรกิจสปาและนวดไทย ซึ่งกลุ่มหมอนวดที่สามารถขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพมีจำนวนทั้งหมด 4 คน จากผู้ร่วมประชุมทั้งหมดจำนวน 26 ท่าน

3) เชื่อมโยงและขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้าทางการค้าออนไลน์ เพื่อเพิ่มรายได้จากการขยายช่องทางการจำหน่ายที่เพิ่มขึ้น และเป็นการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันทางการค้า เพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้และเพิ่มยอดขายของสินค้าที่กลุ่มวิสาหกิจดำเนินการผลิตและจัดจำหน่าย โดยตัวชี้วัดของการพัฒนาด้านช่องทางการจำหน่ายสินค้าทางการค้าออนไลน์คือ ยอดจำหน่ายสินค้าที่เพิ่มขึ้นโดยประมาณร้อยละ 40 จากยอดขายเดิมทั้งออฟไลน์และออนไลน์ โดยสินค้าที่จำหน่าย

ได้แก่ กลุ่มสินค้าที่เกี่ยวกับสปาและนวดไทย เช่น น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น เซรั่มน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ใยานาง พลูปา แชมพู สบู่เหลว โลชั่น (ภาพที่ 4) ซึ่งสินค้านี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ปลูกสมุนไพรในอำเภอนอม ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาและการผลิตสินค้าเพื่อสุขภาพ

4) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ภายใต้กิจกรรมศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยายเพื่อเสริมสร้างความรู้ แรงบันดาลใจ และพัฒนาศักยภาพบุคลากรสู่การยกระดับมาตรฐานการบริการสปา (ภาพที่ 5) สมาชิกกลุ่มศึกษาดูงานจำนวน 5 คน เป็นตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผลิตภัณฑ์ด้านสปา สถานประกอบการร้านนวดเพื่อสุขภาพ และหมอนวด จากกิจกรรมพัฒนาศักยภาพพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้าร่วมมีศักยภาพด้านการดำเนินงานด้านสปาเพิ่มขึ้น และเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจของตนเอง ดังคำกล่าวของประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเป็ด

“ผมได้ความรู้เพิ่มขึ้นจากการดูงานครั้งนี้ ทั้งในด้านของการผลิตและการให้บริการของธุรกิจสปา ก่อนหน้านี้ผมไม่รู้ว่

ภาพที่ 4 ช่องทางการจำหน่ายสินค้าออนไลน์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเป็ด

การให้บริการสปาจะมีขั้นตอนที่ละเอียดและให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ที่ใช้ ผมจะนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดและใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต”

(ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูป
การเกษตรหาดบ้านเปร็ด)

ผลการประเมินความพึงพอใจกิจกรรมศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาและยกระดับมาตรฐาน ณ อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า 1) ด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาศักยภาพและยกระดับมาตรฐานสปา ก่อนการศึกษาดูงานผู้ประกอบการและผู้ผลิตผลิตภัณฑ์มีความรู้ความเข้าใจในระดับน้อยถึงปานกลาง ร้อยละ 40 และ 60 ตามลำดับ หลังการศึกษาดูงาน พบว่า สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมากที่สุด ร้อยละ 80 2) ด้านการนำความรู้จากการศึกษาดูงานไปใช้ประโยชน์และพัฒนาในด้านอาชีพของสมาชิก พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในส่วนของการพัฒนาอาชีพ เพิ่มทักษะประสบการณ์ และต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในระดับมากที่สุด

5) การออกแบบผังบริเวณเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพและเรียนรู้การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติมาบำบัดและเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรง จิตใจสดชื่นแจ่มใส ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว ดังนั้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้จึงพัฒนา“ศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรเพื่อผลิตภัณฑ์สปา” เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยออกแบบผังบริเวณสวนสมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด เพื่อนำไปสู่การรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในอนาคต (ภาพที่ 6)

6) การออกแบบสถานที่สถานประกอบการเพื่อสุขภาพ การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและภาคเอกชนที่ให้บริการด้านการนวดในอำเภอขนอม ดังนั้นจึงเลือกพื้นที่ของ Stella Resort ในอำเภอขนอม เนื่องจากมีความพร้อมด้านบุคลากรและสถานที่ ซึ่งเป็นสถานประกอบการสปาและที่พักตากอากาศขนาดเล็กและมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งสามารถทำงานร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเกิดการกระจายรายได้ในชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอขนอม โดยมีอาคารเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีการตกแต่งภูมิสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นเขตร้อนแถบชายฝั่งทะเล มีพื้นที่สำหรับการบริการงานสปาที่ชั้น 2 ของอาคาร ขนาดพื้นที่โดยประมาณ 32 ตารางเมตร (ภาพที่ 7-8) แนวทางการปรับปรุงทางกายภาพ มีดังนี้

- คำนึงถึงลำดับและขั้นตอนในการให้บริการอย่างมีมาตรฐาน เพื่อกำหนดสัดส่วนของพื้นที่
- จัดสัดส่วนพื้นที่อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงระยะ/ขนาดที่น้อยที่สุด ที่ต้องใช้งานต่อพื้นที่ในแต่ละกิจกรรมการให้บริการ
- ใช้เครื่องเฟอร์นิเจอร์ หรือการกั้นม่าน เป็นตัวแบ่งพื้นที่การให้บริการ เช่น โต๊ะ ตู้ ชั้นวางของ เป็นต้น
- ภายในห้องและม่านกั้น ควรใช้เป็นโทนสีอ่อน เพื่อทำให้พื้นที่ห้องดูกว้างขึ้น
- เปิดให้แสงธรรมชาติเข้ามาภายในห้อง อาจทำได้โดยปล่อยให้แสงผ่านม่านชั้นบางกรองแสง ซึ่งจะทำให้บรรยากาศภายในดูอบอุ่น ผ่อนคลาย แต่ยังคงความเป็นส่วนตัว
- ในกรณีที่เน้นลักษณะของการจัดพื้นที่ที่เบานวด แนะนำให้ยกพื้น หรือใช้เตียงขนาดใหญ่และแข็งแรง สูง 40 เซนติเมตร โดยประมาณ เพื่อวางพูก จะทำให้ดูเป็นสัดส่วนแม้ไม่ได้กั้น

ภาพที่ 5 กิจกรรมพัฒนาศักยภาพ การศึกษาดูงาน ณ อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก) โรงแรมสันติบุรี บีช รีสอร์ท แอนด์สปา ข) Eranda Spa Samui และ ค) Natural Wing Health Spa & Resort

ก

ข

ค

ง

ภาพที่ 6 การวางแผนบริเวณ “ศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรเพื่อผลิตภัณฑ์สปา” ก) – ข) ทศนิยมภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่ออกแบบด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ค) ศาลาสมุนไพรท้องถิ่นที่ออกแบบด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป และ ง) สถานที่จริงของศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรเพื่อผลิตภัณฑ์สปา

ห้องแยก และง่ายต่อการลุกนั่งของผู้รับบริการ โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่ไม่คุ้นชินกับการนอนดิ้นพื้นหรือการนั่งพื้น

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน (SMCE หรือ Small and micro community enterprise)

กิจการโดยกลุ่มบุคคลที่มีความผูกพัน มีการดำเนินวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล ซึ่งเป็นกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า และการให้บริการอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชน และระหว่างกลุ่มชุมชน โดยใช้ทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีตนเอง ยึดโยงเป็นโครงสร้างเศรษฐกิจฐานรากเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อที่เป็นส่วนต่อขยายให้ระบบ

เศรษฐกิจแข็งแรงเพราะมีรากฐานที่แข็งแรง (Office of Small and Medium Enterprise Promotion, 2016)

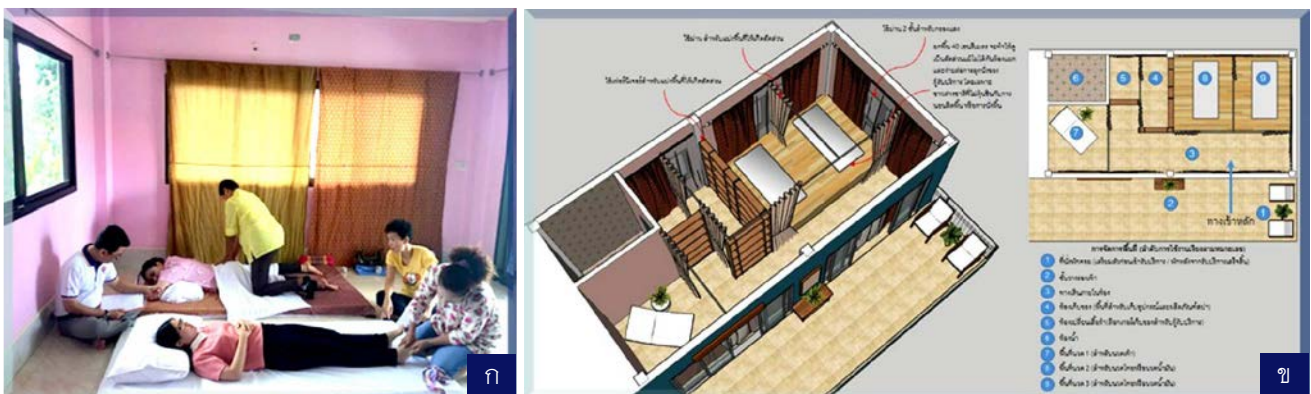
เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย (Department of Agricultural Extension, 2012a)

การประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประเมินทิศทางของวิสาหกิจชุมชน การวางแผนดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน การบริหารการตลาด การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ และผลลัพธ์การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ได้รับรู้ศักยภาพ และความสามารถของวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยใช้แบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและสรุปผลการประเมินเพื่อเป็นข้อมูลให้วิสาหกิจชุมชนใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางพัฒนาด้านเอง และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องใช้พิจารณากำหนด

ภาพที่ 7 แนวทางการปรับปรุงทางกายภาพของด้านหน้าทางเข้าห้องสปา ก) ภาพจากสถานที่จริง และ ข) ภาพจากการออกแบบ

ภาพที่ 8 แนวทางการปรับปรุงทางกายภาพของห้องสปา ก) ภาพจากสถานที่จริง และ ข) ภาพจากการออกแบบ

แนวทางส่งเสริมสนับสนุนตามศักยภาพ (Department of Agricultural Extension, 2012a)

องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน (Kanjanasuthi, 2015) มีดังนี้ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการหลัก อาจมีบุคคลภายนอกมีส่วนร่วมในลักษณะของการถือหุ้นได้เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือและให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ใช่ผู้ถือหุ้นใหญ่และมีอำนาจในการตัดสินใจ 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด แต่อาจนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ 3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมโดยชุมชน ชุมชนมีความรู้ มีภูมิปัญญา หากชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม 4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล 5) มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ คือ มีการประสานและผนึกกำลังและเกื้อกูลกัน 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนา เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เป็นวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้ 7) มีการพึ่งพาตนเอง เป็นเป้าหมายสำคัญของการประกอบการ

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน ประเภทวิสาหกิจชุมชน Promsaka Na Sakolnakorn (2013) แบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- ระดับพื้นฐาน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่มีการประกอบการเพื่อให้เกิดผลผลิตหรือการให้บริการที่จะนำไปใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค มุ่งเน้นการลดรายจ่ายการประหยัดและออม เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียง

- ระดับพัฒนา ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่ขยายช่องทางการตลาดเพิ่มมากขึ้นจากชุมชนตนเองไปยังชุมชนอื่น มีการประกอบการเพื่อให้เกิดผลผลิต หรือการให้บริการเพื่อลดรายจ่าย

- ระดับก้าวหน้า ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่มีการขยายช่องทางการตลาดเพิ่มมากขึ้นไปยังตลาดขายสินค้าทั่วไป มีการประกอบการทั้งภาคการผลิตและการบริการ มุ่งการเพิ่มรายได้ไปสู่การลงทุน ลดการนำเข้า เพื่อการส่งออกของผลิตภัณฑ์ มีการขยายกิจการ สามารถจัดสรรผลกำไรเพื่อสวัสดิการของชุมชน

แนวทางการส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (Department of Agricultural Extension, 2006) โดยการให้คำแนะนำ ปรึกษา

เป็นวิทยากรกระบวนการ และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ผ่านกระบวนการจัดทำเวทีชุมชน โดยเรียนรู้จักตนเอง มีการกำหนดแผนแม่บทชุมชน (กำหนดวิถีชีวิตตนเอง) เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมวิเคราะห์แผนแม่บทชุมชนกับคนในชุมชน ดังนี้ 1) แผนถ่ายทอด (ความต้องการความรู้ด้านการผลิตการแปรรูปและการตลาด) 2) แผนธุรกิจ (การประกอบการ) 3) แผนจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้คำแนะนำ/ปรึกษา/กระตุ้น ให้เข้าใจปัญหาอุปสรรคและศักยภาพของแผนชุมชนในแต่ละแผน เพื่อให้คนในชุมชนนำแผนงานมากำหนดเป็นโครงการและกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชนที่มีปัญหาและศักยภาพที่สอดคล้องกัน โดยการค้นหาและวิเคราะห์กิจกรรมที่ต้องการจะแก้ปัญหาและสร้างศักยภาพที่มีอยู่ในแผนและกิจกรรม กระตุ้นให้เกิดแกนนำ (ผู้นำ) และกลุ่มคนที่เข้ามาดำเนินการตามกิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการส่งเสริม และสนับสนุนคนในชุมชนที่มีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาและสร้างศักยภาพ รวมตัวกันเป็นกลุ่มมาจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน

ลักษณะของกลุ่มที่เข้ามาจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

- 1) กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากแผนแม่บทชุมชน มีการรวมกลุ่มจัดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาเป็นแผนวิสาหกิจชุมชน
- 2) กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ และเป้าหมายคล้าย ๆ กันในระยะเวลาหนึ่ง ๆ ที่ไม่ได้เกิดจากแผนแม่บทชุมชนหรือมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ยังไม่ชัดเจน
- 3) กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากกลุ่มและองค์กรที่มีอยู่ในลักษณะของ สถาบันเกษตรกร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร ชมรมและสมาคมต่าง ๆ
- 4) กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากกลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตรและอาชีพอื่น ๆ เช่น กลุ่มส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพผลไม้ กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มผู้เลี้ยงปลา กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ กลุ่มทอผ้ากลุ่มจักสาน เป็นต้น และในกระบวนการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน (การค้นหาค่าศักยภาพเพื่อกระตุ้นให้วิสาหกิจชุมชนเรียนรู้และพัฒนาตนเอง) “เรียนรู้จักตนเอง” จะใช้ประเด็นดังต่อไปนี้
- 1) ทิศทางของวิสาหกิจชุมชน 2) การวางแผนดำเนินงาน 3) การบริหารตลาด 4) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ 5) การบริหารสมาชิก 6) กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ 7) ผลลัพธ์การดำเนินงาน

นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนนำข้อมูลจากผลการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนมาวางแผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยพิจารณาวิเคราะห์ว่าวิสาหกิจชุมชนจะต้องไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมเรื่องอะไรและอย่างไร เพื่อนำความรู้จากการศึกษาดูงานมาปรับปรุงแผนวิสาหกิจชุมชน “เรียนรู้จักโลกภายนอก” ให้คำ

แนะนำปรึกษาและเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนไปศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำแนวความคิด ระบบการบริหารจัดการ เทคนิคการผลิต การแปรรูปและการตลาด การจัดโครงสร้างและองค์กร การบริหารจัดการทุน มาสร้างสรรค์กิจกรรมและพัฒนาแผนของวิสาหกิจชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะเวทีชุมชน เพื่อกำหนดทิศทางและแผนวิสาหกิจชุมชน เพื่อ “กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง” โดยอาศัยฐานข้อมูลที่มีอยู่แล้ว ด้านการรวมกลุ่ม ผู้นำและกระบวนการกลุ่ม การสร้างเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระดับ แนวนอน (Horizontal network) ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนความรู้ความเข้าใจการประกอบอาชีพ การจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีธุรกิจเบื้องต้น การระดมทุนและการเก็บออม การบริหารจัดการโครงสร้างขององค์กร กฎระเบียบของวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

ธุรกิจสปาและสุขภาพ

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศแรกที่มีการกำหนดมาตรฐานการบริการด้านสปาเพื่อสุขภาพออกมาอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จาก สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและกระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในด้านการบริการและการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความพร้อมในด้านการให้บริการส่งเสริมและสนับสนุนสุขภาพ (Health promotion services) โดยกำหนดว่า “Thailand as world class healthcare destination” ซึ่งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนในด้านธุรกิจสปา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ด้วยการประกาศนโยบายการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางสุขภาพในระดับนานาชาติ

ธุรกิจสปา หมายถึง ธุรกิจที่ดำเนินการเป็นสถานบริการเพื่อสุขภาพ หรือสถานพยาบาลที่ให้บริการลูกค้าทั่วไปด้วยศาสตร์การนวดเพื่อสุขภาพ การปฏิบัติต่อร่างกายเพื่อสุขภาพ และการใช้น้ำเพื่อสุขภาพเป็นบริการหลัก เพื่อปรับระดับความสมดุลของร่างกายและจิตใจ โดยการให้บริการดังกล่าวภายใต้คำแนะนำตามหลักวิชาการ รวมถึงอาจจะมีการให้คำแนะนำการส่งเสริมสุขภาพด้วยการออกกำลังกาย โภชนาการ การปรับพฤติกรรมตามหลักการแพทย์สากล และการสร้างหลักสุขภาพด้วยศาสตร์การแพทย์ทางเลือก สปาเป็นการบำบัดแบบองค์รวมที่เน้นการป้องกันเจ็บป่วยมากกว่าการรักษา (Wildwood, 1997) กล่าวว่าร่าอารมณ์แปรปรวนมีโอกาสทำให้เกิดการเจ็บป่วยจากความหมายข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า “สปา” คือ การบำบัดด้วยน้ำ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ภายใต้การดูแลของ

นักบำบัด ผู้เชี่ยวชาญหรือ แพทย์ รวมถึงเป็นสถานที่ใช้ในการพักผ่อนเพื่อให้ได้มาซึ่งสุขภาพองค์รวมที่ดี

การกำหนดสถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวย (Srilaphan, 2006) แบ่งสถานประกอบการออกเป็น 3 ประเภท โดยแบ่งตามคำนิยามของประกาศกระทรวงสาธารณสุข พระราชบัญญัติสถานบริการแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2546 ดังนี้คือ 1) กิจการสปาเพื่อสุขภาพ หมายถึง การประกอบกิจการเพื่อการดูแลและเสริมสร้างสุขภาพ การทำสมาธิบำบัด โยคะ การอบสมุนไพรเพื่อสุขภาพ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ รวมทั้งในด้านการใช้สมุนไพรหรือผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ การควบคุมอาหาร และโภชนาการบำบัด ตลอดจนการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ เป็นการบริการเสริม จากประกาศกระทรวงสาธารณสุขได้กล่าวเพิ่มเติมว่า กิจการธุรกิจบริการประเภทสปาต้องมีบริการหลัก และมีบริการเสริมอื่นอีกอย่างน้อย 3 รายการ 2) กิจการนวดเพื่อสุขภาพ หมายถึง การนวดเพื่อให้ร่างกายเกิดการผ่อนคลาย รวมทั้งการผ่อนคลายของกล้ามเนื้อจากการประกอบกิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดความเมื่อยล้า ยกตัวอย่างเช่น การนวดแผนไทย (ที่ไม่ใช่การรักษาโรค) และการนวดฝ่าเท้า การนวดน้ำมัน เป็นต้น 3) กิจการนวดเพื่อเสริมสวย หมายถึง การดำเนินการนวดเพื่อเสริมความงาม ได้แก่ การเสริมสวยหรือการนวดในร้านทำผม เพื่อให้เกิดความสวยงามโดยใช้รูปแบบต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ใช้วิธีการกด การจับ การคลึง การประคบ การบีบ การอบ หรือด้วยวิธีการอื่นใดตามศิลปะการนวดเพื่อเสริมสวย เป็นต้น โดยที่กิจการทั้ง 3 ประเภทนี้ ต้องดำเนินการอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมาย เพื่อการควบคุมและดูแลไม่ให้ผู้รับบริการได้รับผลกระทบ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อไปเยือนและเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวทั้งในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งเพื่อพักผ่อน หย่อนใจ และการเรียนรู้คุณค่า และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเดินทางนั้นมีส่วนหนึ่งได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริม รักษา และฟื้นฟูสุขภาพ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชน จากพืชสมุนไพร เพื่อบำบัดร่างกาย รวมทั้งการอาบหรือแช่น้ำร้อนในธรรมชาติ การนวดเพื่อผ่อนคลายและสปา นับได้ว่าการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จากการศึกษาของ Leksuma et al. (2019) ได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยประยุกต์ใช้ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรในชุมชนออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพจิตใจ เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีของ

นักท่องเที่ยว โดยให้นักท่องเที่ยวที่มีจิตใจที่สงบ รู้สึกผ่อนคลาย และ 2) แหล่งท่องเที่ยวสุขภาพกาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีสุขภาพด้านร่างกายที่ดี แข็งแรง โดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและการแปรรูปจากผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจึงมุ่งเน้นให้เกิดสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจ

จากการศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้น ปัจจัยด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในชุมชนโดยภูมิปัญญาของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ น้ำมันสมุนไพร ตะไคร้หอม กันยุง ภูตุดแก่นัวลือค ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันมะพร้าว น้ำมันมะกอก และการบูรหอม เป็นต้น (Waseeweerasi et al., 2015) ดังนั้นการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความพร้อมของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรในท้องถิ่นที่จะสามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจึงมีความสำคัญ อย่างไรก็ตามในด้านการวิเคราะห์และการพัฒนาความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพควรพิจารณาด้านความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษาของ Weerakit & Poomaphinunt (2020) พบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีความคาดหวังในเรื่องของผลิตภัณฑ์และบริการมากที่สุด ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ต้องคำนึงถึงผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานและปลอดภัย รวมทั้งมีการบริการที่ได้มาตรฐานด้วยเช่นกัน

การพัฒนาและยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่อำเภอชนอม เพื่อให้สามารถดำเนินการรวมกลุ่มและดำเนินธุรกิจสปา เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้น โครงการได้ยกระดับมาตรฐานด้านสปาทั้ง 5 ด้าน (Department of Health Service Support Ministry of Public Health, 2016) ดังนี้

1) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพจัดสถานที่และสิ่งแวดล้อมซึ่งสร้างความประทับใจในการให้บริการครบทั้ง 5 มิติ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ประกอบด้วย 3 เกณฑ์ ได้แก่ 1) สถานที่และสภาพแวดล้อม 2) สิ่งอำนวยความสะดวก และพื้นที่บริการเสริม และ 3) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

2) ด้านบุคลากร เพื่อให้สถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพมีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและมีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการให้บริการอย่างมีมาตรฐาน ปลอดภัยและประทับใจ แบ่งออกเป็น 3 เกณฑ์ ดังนี้ 1) ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ (Spa manager) 2) ผู้ให้บริการในสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ

(Spa therapist) และ 3) พนักงานต้อนรับ (Spa receptionist/Guest relation officers)

3) ด้านการบริการ เพื่อให้การบริการของสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพมีมาตรฐานแบบไทยและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล ประกอบด้วย 4 เกณฑ์ ได้แก่ 1) การให้บริการใช้น้ำเพื่อสุขภาพ 2) การให้บริการโดยการนวด และให้บริการด้วยความร้อน-เย็นเพื่อสุขภาพและผ่อนคลาย 3) การให้บริการเสริมอื่น ๆ และ 4) แนวคิดและกระบวนการให้บริการ

4) ด้านผลิตภัณฑ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ เพื่อให้เจ้าของสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพจัดหาผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์ที่ดี มีคุณภาพและมาตรฐาน และสนับสนุนผลิตภัณฑ์ไทยสำหรับผู้รับบริการ ประกอบด้วย 2 เกณฑ์ ได้แก่ 1) คุณภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ และ 2) ระบบดูแลรักษาและการตรวจสอบความปลอดภัย

5) ด้านการบริหารและจัดการองค์กร เพื่อให้สถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพได้ตระหนักถึงความสำคัญและมีระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตลอดจนเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในสถานประกอบการอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 2 เกณฑ์ ได้แก่ 1) ระบบบริหารงาน และ 2) ระบบพัฒนาบุคลากร

การดำเนินการพัฒนาศักยภาพจากผลการประเมินศักยภาพและการยกระดับมาตรฐานการให้บริการสปา โดยพิจารณาทั้ง 5 ด้าน ซึ่งการดำเนินงานในด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่มีความเหมาะสมและปลอดภัยในการให้บริการ ซึ่งดำเนินการให้ความรู้และตรวจสอบสถานที่ให้บริการ ด้านบุคลากรนั้น มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ และส่งเสริมให้มีใบรับรองมาตรฐานเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในการให้บริการ

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1) การเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

จากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านสปา และการขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ และให้ความรู้เรื่องกฎหมายและจรรยาบรรณเกี่ยวกับสปา พบว่าผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้เรื่องกฎหมายเพิ่มมากขึ้น โดยทั้งนี้หมอนวดได้ยื่นคำขอขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพและผ่านเกณฑ์ตามกำหนด และการขึ้นทะเบียนผู้ให้

บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พบว่าผู้ที่ผ่านการอบรมมีการขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพถูกต้องตามกฎหมาย จำนวน 4 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 15.38 ซึ่งแสดงว่ากลุ่มหมอนวดมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

2) การพัฒนาพื้นที่และออกแบบผังบริเวณเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรเพื่อผลิตภัณฑ์สปาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเป็ดกลายเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยมีหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน และสถานศึกษา เข้าศึกษาดูงานและเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากขึ้น เป็นแหล่งเรียนรู้แห่งใหม่ในพื้นที่ มีการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรส่งผลให้นักท่องเที่ยว นักเรียน และบุคคลที่สนใจมีพื้นที่และแหล่งเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

3) การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

จากพัฒนาและยกระดับของชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้มีการนำความรู้ด้านสมุนไพร และสปาไปใช้ให้เกิดประโยชน์และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน จึงมีการจัดตั้ง “ชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช” ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายร่วมกัน และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินกิจการในแต่ละด้าน ทั้งด้านการนวด และสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งสมาชิกมาจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สถานประกอบการร้านนวด ธุรกิจที่พัก และหมอนวด ส่งผลให้มีการทำงานที่เข้มแข็งรวมทั้งได้นำจุดเด่นของแต่ละด้านมาช่วยในการดำเนินการของชมรมประสบความสำเร็จ การก่อตั้งชมรมครั้งนี้ได้รับคำแนะนำจากท่านนายกสมาคมสปาสมุทร โดยสมาชิกชมรมได้ศึกษาดูงานการจัดตั้งเป็นชมรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสปา ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการบริการสปา โดยมีประธานชมรมและสมาชิกจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 12 คน แบ่งหน้าที่ในการทำงาน โดยมีกรรมการ เจริญญิก กรรมการ เลขานุการ และที่ปรึกษาชมรม ทั้งนี้ในการดำเนินงานของชมรมมีการกำหนดกฎระเบียบและกติกากการทำงานของชมรม การกำหนดพันธกิจ เป้าหมาย และกิจกรรมเพื่อให้เกิดการสร้างอำนาจต่อรองและการเชื่อมโยงโอกาสในการพัฒนาชมรมให้มีความเข้มแข็ง (ภาพที่ 9)

นอกจากนี้ยังได้ออกแบบโลโก้ของชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช (ภาพที่ 10) เพื่อสร้างการรับรู้และการจดจำแบรนด์ทางการตลาดซึ่งนำมาสู่การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ และสมาชิกในชมรมได้นำโลโก้และผลิตภัณฑ์ของชมรมไปใช้ประโยชน์ในการออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจและชมรมฯ โดยสินค้าที่จำหน่ายได้แก่ น้ำมันมะพร้าว ครีม โลชั่น สบู่ และน้ำดื่มสมุนไพร เป็นต้น

(ภาพที่ 11) โดยสินค้าที่จำหน่ายมาจากสมาชิกร่วมกันผลิตและสินค้าจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งถ้ามีการนัดในการออกบูธจะส่งเสริมให้สมาชิกที่เป็นหมอนวดน่าน้ำมันมะพร้าวที่ผลิตมาบริการนวดให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจากชมรม จากการสร้างการรับรู้และการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนส่งผลให้สมาชิกในชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราชมีรายได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 30 และกระจายไปสู่สมาชิกในแต่ละบุคคล

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

จากการรวมกลุ่มระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการด้านสุขภาพ และที่พัก และตั้งเป็นชมรม “ผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ” สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาและแปรรูปการเกษตรหาดบ้านเปร็ด กลุ่มหมอนวด และผู้ประกอบการ Stella Resort ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายมีการทำงานร่วมกัน โดยมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และนำสินค้าออกจำหน่ายในนามชมรม โดยนำไปจำหน่ายที่ตลาดนาแม่เฒ่า ส่งผลให้ลูกค้า นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจในสินค้า มีการซื้อสินค้ามากขึ้น จากการสัมภาษณ์ตัวแทน

ของชมรม พบว่า เนื่องจากสินค้าที่มีตราสัญลักษณ์ของชมรมทำให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ มีความมั่นใจในสินค้ามากขึ้น และมีการติดต่อซื้อสินค้าอย่างต่อเนื่อง

การกระจายรายได้สู่ชุมชน จากการพัฒนาศักยภาพด้านการนวด การได้รับใบอนุญาต และการรวมกลุ่มของชุมชนภายใต้ชมรม “ผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ” ส่งผลให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพได้อย่างเต็มความสามารถ มีการรวมกลุ่มและทำงานร่วมกัน ซึ่งสินค้าที่จำหน่ายมาจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่หลากหลายทั้งกลุ่มด้านสมุนไพร ด้านการนวด และด้านการท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนที่รวมกลุ่มมีรายได้จากการขายสินค้า ได้แก่ ผลิตภัณฑ์น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น น้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ และการนวดเพื่อสุขภาพ โดยมีนักท่องเที่ยวและชุมชนทั้งภายในและภายนอกอำเภอชนอมรู้จักชมรมและมีการซื้อสินค้าและบริการเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

การเผยแพร่องค์ความรู้ภายในชุมชน การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ ส่งผลให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทักษะในการทำงาน การบริการ และการผลิตสินค้าร่วมกัน ชุมชนและชมรมมีความเข้มแข็งในการทำงาน และมีการพัฒนาองค์ความรู้ตลอดเวลา สามารถผลิตและให้บริการสินค้าอย่างต่อเนื่อง จากการดำเนินการดังกล่าวทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ภายในกลุ่มของชมรม และกระจายองค์ความรู้สู่คนในชุมชน โดยการชักชวนผู้ที่สนใจเข้ามาเป็นสมาชิกชมรม ส่งผลให้ชมรมมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 9 กิจกรรมและแนวทางในการดำเนินงานของชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 10 โลโก้ชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 11 การออกบูธจำหน่ายสินค้าของตัวแทนผู้ประกอบการของชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข้อเสนอแนะ

1) ด้านการพัฒนาและขยายเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยว

เชิงสุขภาพ ชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายที่หลากหลายและครอบคลุมกลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการโรงแรม กลุ่มบริษัทนำเที่ยว กลุ่มร้านอาหาร และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างสมาชิก รวมทั้งเพื่อเป็นการขยายแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไปสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ รวมทั้งให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ยกตัวอย่างเช่น กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้มีส่วนสนับสนุนด้านองค์ความรู้งบประมาณ และโครงการที่จะสามารถส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต่อไป

2) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สปาจากวัตถุดิบในท้องถิ่น

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรนำวัตถุดิบที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาพัฒนาและยกระดับให้เป็นวัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์สปา เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าและสร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชน ซึ่งในพื้นที่อำเภอขนอมมีสมุนไพรที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ ดังนั้นควรมีการสำรวจและพัฒนา เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่า และเพิ่มประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์สปา

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณสำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) รหัสโครงการ CRP6205030720 ที่ให้ทุนสนับสนุนและมีส่วนร่วมจนสำเร็จลุล่วง

References

Department of Agricultural Extension. (2006). Executive seminar document department of agricultural extension annual budget 2007. October 20, 2006 at the meeting room of the Department of Agricultural Extension. Retrieved February 12, 2019, from: http://smce.doae.go.th/Fdownload_C1.html (in Thai).

- Department of Agricultural Extension. (2012a). *A guide to assessing the community enterprise potential*. Bangkok: Office of the Secretary Community Enterprise Promotion Board, Department of Agricultural Extension, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai).
- Department of Agricultural Extension. (2012b). *Community enterprise potential assessment form (Improve year 2012)*. Bangkok: Office of the Community Enterprise Promotion Board Department of Agricultural Extension. Printing house, Agricultural Cooperative of Thailand Limited. (in Thai).
- Department of Agricultural Extension. (2018). Community enterprise information system. Retrieved February 10, 2019, from: <http://smce.doae.go.th/ProductCategory/SmceCategory>. (in Thai).
- Department of Health Service Support Ministry of Public Health. (2016). *A guide to international standards for spa establishments*. Bangkok: Department of Health, Ministry of Public Health. (in Thai).
- Kanjanasuthi, J. (2015). *Community enterprise route for professional development and self-reliance*. Bangkok: Publishers of Kasetsart University. (in Thai).
- Leksuma, P., Dokchan, T., Udomsilp, M. Fakyen, A., & Chuamuangphan, N. (2019). The guideline of wellness tourism activities development in Western Thailand. *Research and Development Journal, Loei Rajabhat University*, 14(49), 20–30. (in Thai).
- Office of Small and Medium Enterprise Promotion. (2016). Small and micro community enterprise. Retrieved February 14, 2019, from: <https://www.sme.go.th/th>. (in Thai).
- Promsaka Na Sakolnakorn, T. (2013). *Community enterprise management and development*. Songkhla: Peace Education Institute. Prince of Songkhla University. (in Thai)
- Srilaphan, N. (2006). *Health spa Bangkok*. Bangkok: Office of Health Services Business Promotion. Department of Health Service Support, Ministry of Public Health. (in Thai).
- Waseeweerasi, W., Kumsuchat, S., Chantarawong, S., & Amattayabundit, T. (2015). The feasibility studying and models of health tourism management in Thamuang district, Kanchanaburi province, Thailand. *EAU Heritage Journal Science and Technology*, 9 (2), 210–218. (in Thai).
- Weerakit, N., & Poomaphinunt, P. (2020). Service quality and satisfaction of Chinese wellness tourists. *Journal of International Studies*, 10(1), 29–52. (in Thai).
- Wildwood, C. (1997). *Aromatherapy*. London, United Kingdom: Bloomsbury Publishing Plc.